

NOTY KSIĄŻKOWE

W poszukiwaniu religii doskonałej? Konwersja a Żydzi, pod red. Agnieszki Jagodzińskiej,

Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011, s. 245.

Kolejny tom wydawanej pod redakcją profesora Marcina Wodzińskiego serii Biblioteka Judaica zajmuje się tematem konwersji Żydów wschodnioeuropejskich. Jest to zbiór artykułów, które przedstawiają złożoność tego zagadnienia, pokazują, jak wiele przyczyn – politycznych, społecznych, kulturowych i religijnych – mogło doprowadzić Żydów do zmiany wyznania. Inspiracją dla tomu stała się konferencja „Konwersja a Żydzi” zorganizowana w 2009 roku przez Zakład Studiów Żydowskich Uniwersytetu Wrocławskiego oraz wybrane sesje XV Światowego Kongresu Studiów Judaistycznych w Jerozolimie. W książce znajdziemy artykuły między innymi zmarłego niedawno profesora Jacoba Goldberga (*Zróznicowanie aspektów konwersji Żydów w dawnej Rzeczypospolitej*), którego pamięci poświęcona została cała publikacja, Jana Doktora (*Apostaci mimo woli. Chrześcijańskie misje wśród Żydów i konwersje Żydów polskich na chrześcijaństwo w XVIII wieku*), Marcina Wodzińskiego (*Chasydzkie konwersje? Czy chasydyzm był sektą i co z tego wynika*) czy Agnieszki Jagodzińskiej (*Religia uniwersalna zamiast konwersji. W kręgu projektów L.L. Zamenhofa*) oraz wiele innych tekstów wartych przestudiowania.

Hanna Zaremska, *Żydzi w średniowiecznej Polsce. Gmina Krakowska*, Warszawa: IH PAN, 2011, s. 551.

To książka dla wszystkich zainteresowanych historią Żydów polskich w czasach średniowiecza. Gruby tom prezentuje dzieje osadnictwa żydowskiego w Polsce, odwołując się także do realiów panujących w państwach sąsiadujących. Zaremska ukazuje różne aspekty życia gminy żydowskiej, odpowiada m.in. na pytania, kiedy do Polski przybyli Żydzi i ilu mieszkali ich tutaj w średniowieczu. W pierwszej części pisze o sytuacji gospodarczej i społecznej Żydów polskich, przywilejach i prześladowaniach, by w drugiej skupić się wyłącznie na problemach gminy krakowskiej. Hanna Zaremska jest specjalistką z zakresu średniowiecznych dziejów Żydów z Europy Środkowo-Wschodniej, pracowniczką Instytutu Historii PAN oraz ekspertem pracującym nad Wystawą Główną w Muzeum Historii Żydów Polskich. Za książkę o Żydach w średniowiecznej Polsce profesor Zaremska otrzymała tegoroczną, przyznawaną zawsze podczas warszawskich Targów Książki Historycznej, nagrodę KLIO za wkład w popularyzację historii i literatury w Polsce.

Zarys krajobrazu. Wieś polska wobec zagłady Żydów 1942–1945, pod red. Barbary Engelking

i Jana Grabowskiego, Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, 2011, s. 532.

To kolejna książka wydana przez naukowców z Centrum Badań nad Zagładą Żydów będąca efektem ich kilkuletniej pracy. Znajdują się w niej studia poświęcone różnym aspektom dramatu Żydów, którzy zostali zmuszeni do ukrywania się na wsi polskiej w ostatniej fazie Zagłady, w latach 1942–1945. Autorzy opisują stosunki polsko-żydowskie na wsi, analizują chłopską mentalność, opowiadają o realiach panujących tam podczas okupacji niemieckiej. Zajmują się także problemem pomocy udzielanej Żydom przez chłopów oraz zagadnieniem wydawania ukrywających się Żydów Niemcom. Próbuje też odpowiedzieć na pytanie, czy organizacje podziemne stały po stronie Żydów jako obywateli polskich w walce ze wspólnym wrogiem, czy przeciwnie – wroga tego w prześladowaniu Żydów niejednokrotnie wspierały. Książka oparta na mało znanych i dotychczas niewykorzystywanych materiałach z archiwów polskich, niemieckich i izraelskich jest niewątpliwie ważną pozycją wzbogacającą dyskusję na temat roli odgrywanej przez Polaków w Zagładzie.

„Zagłada Żydów. Studia i Materiały. Pismo Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN” 2011, nr 7, s. 680.

Na pierwszy plan w siódmym już numerze rocznika naukowego Centrum wysuwa się, zgodnie z opisem, zagadnienie „traktowania ukrywających się Żydów przez zbrojne formacje polskiego podziemia”. Redaktorzy zaznaczają, że „przedmiotem opisu są wydarzenia krwawe i dramatyczne, niemieszczące się w głównym nurcie polskiej refleksji o okupacji i drugiej wojnie światowej”. Podkreślają, że „celem ich nie jest poszukiwanie sensacji, szarganie świętości, podkopywanie fundamentów narodowej wspólnoty na zlecenie takich czy innych ośrodków dyspozycyjnych ani wreszcie podszyte masochizmem natrętne zakłócanie spokoju modernizującego się społeczeństwa”, lecz przypomnienie szerszemu gronu naukowców, że poruszane przez nich sprawy „powinny stać się przedmiotem pogłębionych badań i dyskusji, bez powielania stereotypów i uproszczeń, ale też bez taryfy ulgowej. Zwłaszcza że nierzadko sprawcy i uczestnicy tych zdarzeń funkcjonują w lokalnych społecznościach jako bohaterowie i wzory do naśladowania”. W roczniku przeczytać można między innymi teksty: Dariusza Libionki o stosunku NSZ do Żydów na Lubelszczyźnie, Aliny Skibińskiej i Joanny Tokarskiej-Bakir o zbrodniach oddziału AK „Wybraniec” popełnionych na Żydach, Laurenta Joly’ego o denuncjowaniu Żydów we Francji czy Aleksandry Bańkowskiej o Tatianie Brustin-Berenstein.

Baruch Elimelech Rak, *Wspomnienia żydowskiego działacza rzemieślniczego*, przekład i opracowanie Marcin Urynowicz, Warszawa: Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie, 2010, s. 218.

Baruch Elimelech Rak urodził się w Siedlcach, po ślubie wraz z żoną zamieszkał w Warszawie. Jako rzemieślnik zajmował się głównie wyrobem parasoli i lasek. Należał do partii ludowej – folkistów, był aktywnym działaczem związków rzemieślniczych. W 1934 roku wraz z rodziną wyemigrował do Palestyny. *Wspomnienia* ukazały się po raz pierwszy w jidysz w 1958 roku w Buenos Aires. Baruch Elimelech Rak zmarł w 1969 roku. Jego wspomnienia obejmują lata 1914–1934, jeden z ciekawszych okresów w historii polskich Żydów w ogóle, a jednocześnie czas, kiedy kształtował się nowoczesny ruch rzemieślniczy, w którego ścisłym kierownictwie autor znajdował się przez pewien czas. Jest to jeden z niewielu tekstów przedstawiających sytuację rzemieślników żydowskich oczami rzemieślnika, nie zaś z perspektywy obserwatora zewnętrznego. W książce pojawiają się sylwetki wielu znanych działaczy robotniczych. W aneksie zamieszczono spisane przez autora teksty piosenek o ruchu robotniczym ułożone przez rzemieślników (w transkrypcji jidysz i po polsku) oraz zdjęcia rodziny autora. Jest to niewątpliwie pozycja ważna nie tylko dla historyków, lecz także dla wszystkich zainteresowanych dziejami polskich Żydów. Wspomnienia rzucają światło na stosunki rzemieślników polskich i żydowskich, a historia żydowskiego ruchu rzemieślniczego jest w nich opowiedziana na tle ogólnych przemian politycznych i gospodarczych zachodzących w międzywojennej Polsce.

Umberto Eco, *Cmentarz w Pradze*, przełożył Krzysztof Żaboklicki, Warszawa: Noir sur Blanc, 2011, s. 501.

To niezwykle wciągająca książka o dość zagmatwanej fabule. Swoją formułą nawiązuje do powieści pisanych w odcinkach. Jej główny bohater, Simon Simoni, jest miłośnikiem jedzenia (w książce pojawia się zresztą pewna ilość przepisów na jego ulubione potrawy, jednak fabuła odbiera apetyt) i fałszerzem, który podróżując po XIX-wiecznej Europie, staje się uczestnikiem najważniejszych w tym czasie intryg, spisków i przewrotów, a tym samym wchodzi w posiadanie materiałów, które mogą być podstawą do napisania *Protokołów Mędrców Syjonu*. Simoni bierze udział w wydarzeniach prawdziwych i obraca się wśród realnych postaci (pojawiają się tu takie nazwiska, jak Dreyfuss, Garibaldi czy Freud), na kartkach książki nie brak jezuitów, masonów i karbonariuszy, aż chciałoby się powiedzieć, że są wszyscy ci, którzy współczesnej powieści bez wątplenia mogą zagwarantować sukces. Książka Eco jest jednak czymś więcej niż tylko dobrze skonstruowaną intrygą zapewniającą rozrywkę w długie zimowe wieczory. Autor, opierając się na dokumentach i materiałach już wcześniej opublikowanych i szeroko rozpowszechnionych, odślania naturę fałszu, bada funkcjonowanie mechanizmów nienawiści, zastanawia się nad tym, kto się nimi posługuje i w jakim celu. Każdy rozdział wzbogacony jest o ilustrację z epoki, z których większość pochodzi z prywatnych zbiorów autora. Niektórzy dziennikarze oskarżyli Eco, że napisał powieść antysemitką. Czy jest tak w istocie? Na to pytanie pozwólmY odpowiedzieć samemu autorowi, który podczas konferencji prasowej w Paryżu powiedział: „W rzeczywistości polemika na ten temat [rzekomego antysemityzmu powieści] została znacznie rozdmuchana po przekroczeniu włoskiej granicy. We Włoszech na czterdzieści artykułów poświęconych *Cmentarzowi w Pradze* tylko trzy poruszyły ten temat, a rozmowa z wielkim rabinem Rzymu odbyła się w bardzo przyjaznej atmosferze. Ale te odosobnione reakcje pokazują dwa problemy. Po pierwsze: czy można przypisywać autorowi rasistowskie wypowiedzi lub zbrodnie popełnione przez bohaterów jego powieści? Po drugie: zabraniając odwzorowywania wypowiedzi antysemitkich, które doprowadziły do powstania nazizmu, tracimy wyobrażenie o tym, czym był antysemityzm w dziewiętnastym wieku. Ta sprawa pomaga oczywiście w sprzedaży książki, ale zupełnie mnie nie bawi”.

Josł Birnstejn, *Monologn fun jidisze szrajbers* [Monologi żydowskich pisarzy], rozmowę przeprowadził Borys Sandler, DVD, Forwerts 2011.

Nowa płyta DVD, która ukazała się w ramach wydawanej przez Forwerts serii *Pisarze Żydowscy*, to kilka monologów, w których Josł Birnstejn (1920–2003), prozaik tworzący po hebrajsku i w jidysz, opowiada o swoim bogatym życiu i twórczości. Urodził się w Białej Podlaskiej. W 1937 roku wyjechał do Australii i zamieszkał w Melbourne. W 1950 roku wraz z żoną wyemigrował do Izraela, gdzie w kibucu został pasterzem owiec (uznano, że lata życia w Australii nauczyły go tego fachu). Płyta jest rejestracją jednej z rozmów, które Borys Sandler przeprowadził po swoim przyjeździe do Izraela z kilkudziesięcioma pisarzami żydowskimi. Amatorskie nagrania wiele lat czekały na opracowanie, jak zwykle przeszkodą był brak pieniędzy. Teraz, dzięki pomocy sponsorów i zaangażowaniu jidyszystów, ukazują się kolejne płyty. Warto wspomnieć, że fragmenty prozy Josła Birnstejna publikowaliśmy w pierwszym, podwójnym numerze „Cwiszn” (2010, nr 1–2, s. 42–49), tam też można przeczytać ciekawy biogram tego nie dość znanego w Polsce autora.